

Małgorzata Al-Khatib

Cóż wam pozostało?

Losy Palestyńczyków

Wydawnictwo Dialog (c) Copyright wersja elektroniczna

DIALOG

Małgorzata Al-Khatib

Cóż wam pozostało?

Losy Palestyńczyków

Wydawnictwo Dialog (c) Copyright wersja elektroniczna
na podstawie
prozy Ġassāna Kanafāniego

Wydawnictwo Akademickie
DIALOG

Do druku opiniowali
Prof. dr hab. Hassan A. Jamsheer
Prof. dr hab. Janusz Danecki

Redakcja i korekta
Agnieszka Jędrzejczak-Sprycha

Okładka
Kinga Walter

Skład i łamanie
Marcin Hołdak

Książka dofinansowana przez Komitet Badań Naukowych

© Copyright by Wydawnictwo Akademickie DIALOG

ISBN (ePub) 978-83-8002-383-3

ISBN (Mobi) 978-83-8002-387-1

Wydawnictwo Dialog (c) Copyright wersja elektroniczna

Spis treści

- [Dedykacja](#)
- [Uwagi wstępne](#)
 - Przedstawienie tematu
 - Literatura arabskiego wschodu po II wojnie światowej a problem palestyński
 - Cele i metody pracy
- 1. Życie i twórczość Ġassāna Kanafāniego
 - Biografia
 - Twórczość literacka Ġassāna Kanafāniego
 - Podsumowanie
- 2. Ġassān Kanafānī a współczesna proza palestyńska
 - Literatura palestyńska w latach 1948-1967
 - Palestyńska proza po roku 1967
 - Prezentacja twórczości wybranych autorów palestyńskich współczesnych Kanafāniemu
- 3. Kanafānī a palestyńska egzystencja
 - Obraz bohaterów literackich w twórczości Kanafāniego
 - Ewolucja świadomości politycznej Palestyńczyków
- Zakończenie
- Bibliografia
- Przypisy

Wszystkie rozdziały dostępne w pełnej wersji książki.

Wydawnictwo Dialog (c) Copyright wersja elektroniczna OD AUTORKI

*Tę pracę poświęcam mojemu mężowi: A. Hakimowi,
któremu tak wiele zawdzięczam,
oraz naszym dzieciom: Fatimie, Tareqowi i Kaisowi*

UWAGI WSTĘPNE

PRZEDSTAWIENIE TEMATU

Przedwczesna śmierć przerwała doskonale zapowiadającą się karierę jednego z najbardziej fascynujących współczesnych prozaików arabskich, Ġassāna Kanafāniego (1936-1972)¹. Kanafānī – palestyński pisarz, dziennikarz, eseista i grafik pozostawił po sobie obszerne dzieło, stanowiące do dziś inspirację dla badaczy literatury palestyńskiej i arabskiej. Zdobył międzynarodową sławę jako autor noweli *Riġal fī š-šams* (*W pełnym słońcu*), która wywołała wielkie poruszenie w świecie arabskim. Urzekła i rozdrażniła zarazem. Zadała decydujący cios powszechnemu wówczas wśród Palestyńczyków szlochaniu nad okrucieństwem losu, a prowokacja na płaszczyźnie literackiej współgrała z rodzącym się spontanicznym buntem w obozach dla uchodźców przeciw okupacji izraelskiej. Liczne eseje z kolei chłostały ówczesny styl życia arabskich elit politycznych i w ogóle politykę arabską.

Bohaterami opowiadań i nowel Ġassāna Kanafāniego są zwykli ludzie, najczęściej mieszkańcy wsi, różnych generacji, różnych profesji i o różnych osobowościach; kobiety, mężczyźni, dzieci. Są wśród nich chłopci, partyzanci walczący o narodową sprawę, żołnierze, nauczyciele, matki, narzeczone, intelektualiści i politycy. Stworzone przez Kanafāniego postacie literackie są po ludzku skomplikowane, o bogatych dążeniach duchowych i dlatego ich dramaty głęboko poruszają czytelników. Pochodząca z autopsji znajomość niepowtarzalnej aury rodzinnego kraju i specyficznego dialektu palestyńskiego zapewnia opowiadaniom i nowelom Kanafāniego prawdziwy realizm. Ów realizm połączony z symboliczną głębią i dramatyczną narracją autor zastosował do losu całego narodu. Rozumiał świat, w którym żył, poprzez ludzi, wśród których żył. Oni byli dla niego źródłem inspiracji. Z ich doświadczeń czerpał artystyczne tworzywo. Im też poświęcił swoją twórczość.

Żaden z arabskich pisarzy nie zobrazował tragedii Palestyńczyków, ich losów i życia z takim efektem, jak uczynił to Ġassān Kanafānī. To dzięki niemu Palestyńczycy na trwale weszli do literatury arabskiej. Nie sposób w tym miejscu nie wspomnieć o roli, jaką odegrała w tym II wojna światowa. Wydarzenia z tamtego mrocznego w dziejach Europy okresu pogłębiły konflikt bliskowschodni. Do Palestyny masowo napłynęli Żydzi chroniący się przed zagładą nazistowską i w 1948 roku założyli tu swe państwo. W tym samym czasie Palestyńczycy stali się uchodźcami. Blisko 800 tys. Palestyńczyków znalazło się w wówczas na terenie obecnej Zachodniego Brzegu Jordanu, w Strefie Gazy, w ówczesnej Transjordanii, Syrii, Libanie oraz w innych krajach. Pozostało jedynie 160 tys. Palestyńczyków, którzy stanowili 12,5-procentową mniejszość w państwie żydowskim². Wygnanie,

rozproszenie i emigrację w roku 1948 Palestyńczycy zwykli określać słowem *nakba*, co w języku arabskim oznacza 'katastrofę'.

LITERATURA ARABSKIEGO WSCHODU PO II WOJNIE ŚWIATOWEJ A PROBLEM PALESTYŃSKI

Druga wojna światowa, a w jeszcze większym stopniu palestyńska *nakba*, doprowadziły nie tylko do ogromnych przeobrażeń w życiu politycznym, społecznym i ekonomicznym świata arabskiego, ale odcisnęły niezatarte piętno na rozwoju literatury arabskiej³.

Okres po 1948 roku nacechowany jest zupełnie nową dynamiką polityczną w całym regionie. Uwidacznia się to w intensywnych dyskusjach ideologicznych, takich jak spór o nacjonalizm, panarabizm czy socjalizm; w dalszej kolejności chodzi zaś o liczne zrywy rewolucyjne, jak chociażby rewolucja egipska w 1952 roku, rewolucja iracka w 1958 roku, a także wydarzenia polityczne tej rangi, co wojna sueska w 1956 roku i walki narodowowyzwoleńcze w Algierii⁴.

Nakba ostatecznie przypieczętowała proces załamywania się tradycyjnego systemu norm i wartości, kruszącego się od końca XIX wieku. Wydarzenie to wywarło również istotny wpływ na kondycję psychiczną Arabów. Utrata kulturowej, a w przypadku Palestyńczyków także narodowej, tożsamości doprowadziła do wyobcowania oraz kryzysu. W konsekwencji do głosu doszły takie pesymistyczne uczucia jak zagubienie i bezsilność, często odnajdujące odzwierciedlenie w literaturze z tego okresu.

KONCEPCJA *ADAB MULTAZIM*

Lata 50. XX w. były w świecie arabskim okresem intensywnych dyskusji o roli literatury i pisarza w społeczeństwie i ich znaczeniu dla społeczeństwa. Koncepcja *adab multazim* stała się w tym czasie naczelną zasadą w literaturze arabskiej. Jak to ujął znany palestyński pisarz i krytyk literacki, Jabra Ibrahim Jabra: „Czy to pisarze, eseści czy też poeci, wszyscy byli pochłonięci radykalnymi zmianami [w literaturze] oraz związanymi z nimi koncepcjami”⁵.

Wspomniany *adab multazim* względnie *iltizām*⁶ stanowił arabską odpowiedź na postulat J. P. Sartre'a⁷ domagającego się od pisarza zaangażowania⁸. Dzieła Sartre'a i Alberta Camusa, które przetłumaczono na język arabski na początku lat 50., wywołały żywiołowy zachwyt wśród intelektualistów arabskich, zwłaszcza tych przebywających w stolicy Libanu, Bejrucie⁹. W *iltizāmie*, który nie miał wśród twórców arabskich jednoznacznego piętna egzystencjalnego czy marksistowskiego¹⁰, odnajdowali oni koncepcję literatury odpowiadającą ich

wyobrażeniom. Rzecznikiem nowego ruchu stało się pismo literackie „Al-Ādāb”, założone w 1953 roku przez Suhayla Idrīsa¹¹.

Narodziny tak pojmowanej literatury miały ścisły związek z *nakbą* i sytuacją polityczną w świecie arabskim po 1948 roku. Tak charakteryzuje ten okres inny arabski krytyk literacki, M. M. Badawi. „[Wówczas] miały miejsce dwa wydarzenia, które w niebagatelny sposób przyczyniły się do rozpowszechnienia się takiej właśnie postawy zaangażowania, a mianowicie tragedia palestyńska w roku 1948, która obnażyła zasadniczą polityczną słabość i korupcję arabskich rządów, a zatem i całkowity brak odpowiedzialności pisarzy i poetów, szukających schronienia w romantycznym świecie piękna i marzeń, oraz rewolucja egipska w roku 1952, postulująca obronę sprawy mas i proletariatu i tym samym wywołująca daleko idące reperkusje w całym świecie arabskim”¹².

W ramach *adab multazim* rozwinął się realizm socjalistyczny, kierunek, który wcześniej ograniczał się do Egiptu, a wkrótce stał się dominującym prądem w całej prozie arabskiej¹³. Znaczącym gatunkiem literackim dla tego nurtu stało się opowiadanie¹⁴. Dzięki intensywnej konfrontacji ze współczesnymi pisarzami świata zachodniego, takimi jak: J. Joyce, V. Woolf, F. Kafka, W. Faulkner i A. Camus, udało się twórcom arabskim zrealizować *iltizām* w sferze treści i połączyć go z odpowiadającymi tej koncepcji innowacjami w zakresie zastosowania środków artystycznego wyrazu. Jak zauważa Jabra – „arabscy autorzy, powieściopisarze i noweliści zaczęli z sukcesem posługiwać się strumieniem świadomości, retrospekcją, monologiem wewnętrznym, dialogiem „intelektualnym”, wielokątową prezentacją zdarzeń, nurtem symbolizmu”¹⁵.

Z kolei arabscy krytycy literatury przyjęli postawę wyczekującą, a nawet wskazywali na niebezpieczeństwa tak pojętego „życzliwego” *iltizāmu*, jeśli autorzy tracili z pola widzenia istotę wartości literackich. Przestrzegano przed kreowaniem sztucznych, napuszonych postaci literackich oraz takim rodzajem narracji, który możliwy jest do zaakceptowania jedynie w publicystyce dziennikarskiej oraz przy formułowaniu tanich sloganów¹⁶.

Na początku lat 60. miała miejsce dalsza ważna ewolucja prozy arabskiej. Socrealizm stał się głęboko refleksyjny, a na dodatek zarysował się pomiędzy nim a realizmem znaczący rozdźwięk. Dopiero wówczas pojawił się w prozie arabskiej literacko przetworzony problem palestyński, który wyraźnie odcinał się od typowej dla lat 50. tendencji propagandowej i romantycznej. Wyjątek stanowią niektórzy lirycy ruchu *iltizām*, tacy jak: ‘Abd al-Wahhāb al-Bayyātī, Badr Šākīr as-Sayyāb czy palestyński poeta Mu‘īn Basīsū, którzy dzięki pisanym w latach 50. wierszom o Palestynie stali się znakomitymi poetami. Podążyli za nimi w tym czasie jedynie dwaj pisarze, a mianowicie Ḥalīm Barakāt¹⁷ oraz Ğassān Kanafānī¹⁸. Zaskakujący jest jednak fakt, że problem palestyński nie wzbudził wówczas wielkiego zainteresowania u innych arabskich autorów, chociaż w tamtym okresie znajdował

się w centrum dyskursu politycznego. Czołowi egipscy pisarze, tacy jak: Nağīb Maḥfūz Yūsuf Idrīs czy ‘Abd ar-Raḥmān aš-Šarqāwī nie ustosunkowali się przed wojną czerwcową, tj. przed 1967 rokiem, w ogóle ani do *nakby*, ani do problemu palestyńskich uchodźców. Shimon Ballas¹⁹ jest zdania, że powieść *Ṭarīq al-‘awda* (*Droga powrotu*) Yūsufa as-Sibā‘iego, wydana w 1959 roku, jest pierwszą egipską powieścią podejmującą problem palestyński.

Wśród licznych prób wyjaśnienia tego zjawiska przez arabską krytykę literacką dwa wydają mi się godne szczególnej uwagi. Iḥsān ‘Abbās²⁰ sądzi, iż palestyńska *nakba* (1948) spowodowała poważny szok w świecie arabskim, a żaden pisarz arabski nie był w stanie ogarnąć go literacko. Z kolei Ḥusām al-Ḥaṭīb²¹ dopatruje się przyczyn nieznacznego zainteresowania twórców arabskich problemem palestyńskim w tym, że świat arabski odczuwał kwestię palestyńską jako problem jedynie psychologiczny, podczas gdy Palestyńczycy konfrontowani byli z nim na co dzień poprzez wygnanie, rozproszenie i emigrację.

Wydawnictwo Dialog (c) Copyright wersja elektroniczna

Wydawnictwo Akademickie DIALOG

specjalizuje się w publikacji książek dotyczących języków, zwyczajów, wierzeń,
kultur, religii, dziejów i współczesności świata Orientu.

Naszymi autorami są znani orientaliści polscy i zagraniczni, wybitni znawcy
tematyki Wschodu.

Wydajemy także przekłady bogatej i niezwyklej literatury pięknej krajów Orientu.

Redakcja: 00-112 Warszawa, ul. Bagno 3/219

tel. (0 22) 620 32 11, (0 22) 654 01 49

e-mail: redakcja@wydawnictwodialog.pl

Biuro handlowe: 00-112 Warszawa, ul. Bagno 3/218

tel./faks (0 22) 620 87 03

e-mail: biurohandlowe@wydawnictwodialog.pl

www.wydawnictwodialog.pl

Wydawnictwo Dialog (c) Copyright wersja elektroniczna